DOI https://doi.org/10.32782/spmed.2025.2.16

Удосконалення організаційно-методичних підходів до фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти: виклики та перспективи

УДК 373.5.091.3-048.78:796

В.П. Семененко, В.В. Теліус

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. Статтю присвячено аналізу викликів та перспектив удосконалення організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти в умовах реформ Нової української школи. На основі результатів соціологічного опитування серед учасників освітнього процесу (вчителів фізичної культури, батьків та учнів) виявлено ключові проблеми, що впливають на якість процесу фізичного виховання: недостатнє матеріально-технічне забезпечення, зниження мотивації школярів, обмеженість програмного змісту тощо. Відзначено, що більшість респондентів підтримує потребу в упровадженні сучасних підходів, зокрема індивідуалізації навчання, активізації позаурочної діяльності, оновленні змісту уроків відповідно до інтересів дітей. Об´рунтовано необхідність комплексного оновлення методичної бази та активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу з метою формування стійкої мотивації до занять фізичними вправами та здорового способу життя. *Мета.* Визначення основних викликів в організації процесу фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти та об´рунтування перспективних напрямів його вдосконалення. *Методи.* Теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури; соціологічні методи (анкетування); метод системного аналізу; методи математичної статистики; метод узагальнення. *Результати.* Дослідження продемонструвало, що ефективність процесу фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти значною мірою визначається рівнем організаційно-методичного забезпечення та загальною якістю освітнього процесу. Більшість респондентів визнає важливість уроків фізичної культури, проте відзначає зниження інтересу до занять через їх одноманітність, застарілі підходи до навчання та недостатню мотивацію учнів. Серед актуальних проблем також виокремлюються обмежені матеріально-технічні ресурси, потреба в оновленні програмного змісту та необхідність використання сучасних форм і методів роботи. Опитування виявило запит на гнучкі, адаптовані до індивідуальних можливостей учнів підходи до організації занять, ширше впровадження різноманітних видів фізичної активності, розвиток позаурочних форм занять та підвищення професійного рівня вчителів фізичної культури. Результати підтверджують необхідність системного оновлення побудови процесу фізичного виховання відповідно до концепції Нової української школи з акцентом на формування стійкої мотивації до активного способу життя та гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура, основна школа, Нова українська школа (НУШ), фізична активність, заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО).

© В.П. Семененко, В.В. Теліус, 2025
This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Improving organizational and methodological approaches to physical education in general secondary education institutions: challenges and prospects

V.P. Semenenko, V.V. Telius
National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the analysis of the challenges and prospects for improving organizational and methodological approaches to the process of physical education in secondary education institutions under the conditions of the New Ukrainian School reforms. Based on the results of a sociological survey among participants in the educational process (physical education teachers, parents and students), key problems were identified that affect the quality of the physical education process: insufficient material and technical support, reduced motivation of schoolchildren, limited program content, etc. It is noted that the majority of respondents support the need to implement modern approaches, in particular, individualization of learning, activation of extracurricular activities, updating the content of lessons in accordance with the interests of children. The article substantiates the need for a comprehensive update of the methodological base and active interaction of all participants in the educational process in order to form a stable motivation for physical exercise and a healthy lifestyle. *Objective.* Identification of the main challenges in organizing the process of physical education in secondary education institutions and substantiation of promising areas for its improvement. *Methods.* Theoretical analysis and generalization of scientific literature; sociological methods (surveys); system analysis method; methods of mathematical statistics; generalization method. *Results.* The study demonstrated that the effectiveness of the physical education process in secondary education institutions is largely determined by the level of organizational and methodological support and the overall quality of the educational process. Most respondents recognize the importance of physical education lessons, but note a decrease in interest in classes due to their monotony, outdated approaches to learning and insufficient motivation of students. Among the current problems are also limited material and technical resources, the need to update the program content and the need to use modern forms and methods of work. The survey revealed a demand for flexible, adapted to the individual capabilities of students approaches to organizing classes, wider implementation of various types of physical activity, development of extracurricular forms of classes and increasing the professional level of physical education teachers. The results confirm the need for a systematic update of the construction of the physical education process in accordance with the concept of the New Ukrainian School, with an emphasis on the formation of sustainable motivation for an active lifestyle and harmonious development of the personality.
Keywords: physical education, physical culture, primary school, New Ukrainian School, physical activity, secondary education institutions.

Постановка проблеми. Процес фізичного виховання, що здійснюється в межах навчального предмета «Фізична культура», посідає одне з ключових місць у структурі загальної середньої освіти. Цей процес сприяє не лише гармонійному фізичному розвитку, зміцненню фізичного здоров'я учнів, а й розвитку їхньої рухової активності, формуванню соціальних навичок та цілісному особистісному становленню. Значення цього напряму підкреслюється як у стратегічних документах освітньої політики, так і в повсякденній педагогічній практиці. Упровадження концепції Нової української школи (НУШ) висуває нові вимоги до змісту та організації процесу фізичного виховання, що зумовлює необхідність переосмислення її ролі в сучасному освітньому середовищі [4; 8].

Сучасна школа має відповідати потребам та очікуванням прийдешніх поколінь учнів, інтегруючи в освітнє середовище інноваційні підходи, зокрема й у сфері фізичної культури. Це зумовлює необхідність оновлення змісту, форм і методів організації урочних та позаурочних занять, а також забезпечення відповідних умов для їх реалізації. Питання організаційно-методичного вдосконалення процесу фізичного виховання набуває особливої актуальності у зв'язку з реформуванням освіти, змінами в соціальних запитах та новими викликами до педагогічної практики [9; 12; 13].

Наукова література останніх років містить чимало досліджень [4—6], присвячених питанням фізичного виховання школярів, формуванню здоров'язбережувальних компетентностей, підвищенню ефективності навчального процесу з урахуванням вікових і психофізичних особливостей дітей. Серед актуальних напрямів наукового пошуку можна виокремити розроблення нових моделей уроку фізичної культури, адаптацію освітнього змісту до потреб дітей із різним рівнем фізичної підготовленості, упровадження інтегрованого підходу до формування здорового способу життя [1; 3; 7; 11].

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує наявність запиту на подальше дослідження саме організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання в умовах сучасної української школи [6—9]. Потреба у науково обґрунтованому оновленні цього складника освіти зумовлена трансформацією освітніх цінностей, підвищенням вимог до якості навчання та необхідністю відповідати міжнародним тенденціям у галузі фізичної культури з різними групами населення [2; 10].

Таким чином, удосконалення процесу фізичного виховання як одного з ключових елементів цілісного освітнього процесу є важливим напрямом розвитку сучасної педагогіки. Його успішна реалізація вимагає глибокого аналізу існуючих підходів, урахування найкращих практик і формулювання чітких рекомендацій для вдосконалення організації занять у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Мета дослідження — визначення основних викликів в організації процесу фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти та обґрунтування перспективних напрямів його вдосконалення.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури; соціологічні методи (анкетування); метод системного аналізу; методи математичної статистики; метод узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із ключових напрямів у процесі вивчення проблеми вдосконалення організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання стало всебічне вивчення його сучасного стану у ЗЗСО. Це дало змогу не лише окреслити загальні тенденції, а й виявити системні особливості реалізації навчального предмета «Фізична культура» в умовах трансформацій, що відбуваються в освіті.

Для формування об'єктивного уявлення про реальну практику організації процесу фізичного виховання було вирішено залучити до дослідження безпосередніх учасників освітнього процесу, які щодня взаємодіють із системою фізичного виховання. Із цією метою було проведено соціологічне опитування серед представників освітнього середовища міста Києва, зокрема серед учнів 7—11-х класів, учителів фізичної культури та батьків школярів. Такий комплексний підхід забезпечив можливість розглядати проблему з різних точок зору — як із позиції тих, хто безпосередньо бере участь у навчальному процесі, так і з боку осіб, що організовують, супроводжують або оцінюють його ефективність.

Загальна кількість респондентів становила 300 осіб, серед них 40 — учителі фізичної культури, 130 — учні 7—11-х класів, а ще 130 — батьки школярів. Вибірка дала змогу отримати репрезентативні дані, які стали підґрунтям для подальшої інтерпретації результатів та обґрунтування перспектив удосконалення організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання в умовах НУШ.

Опитування дало змогу отримати комплексне уявлення про сприйняття процесу фізичного виховання в ЗЗСО, оцінити його актуальність, визначити рівень задоволеності організаційними умовами, методикою викладання, а також з'ясувати бачення необхідних змін.

На запитання про важливість проведення уроків фізичної культури переважна більшість респондентів (79,2%) відповіла ствердно, визнаючи значущість предмета для формування здорового способу життя та гармонійного розвитку школярів (рис. 1). Такий показник демонструє розуміння потенціалу фізичної культури як важливого елемента освітнього процесу. Однак подальші відповіді виявили певну невідповідність між значущістю освітнього предмета та рівнем його реалізації.

Значна частина респондентів — 49,5% — характеризують рівень організації проведення уроків фізичної культури як середній, тоді як лише 19,8% респондентів оцінюють його як високий, а 24,75% — як низький (рис. 2). Такий розподіл відповідей свідчить про загальне невдоволення якістю організаційного забезпечення цього навчального процесу. Отримані дані вказують на наявність низки системних недоліків, які впливають на ефективність

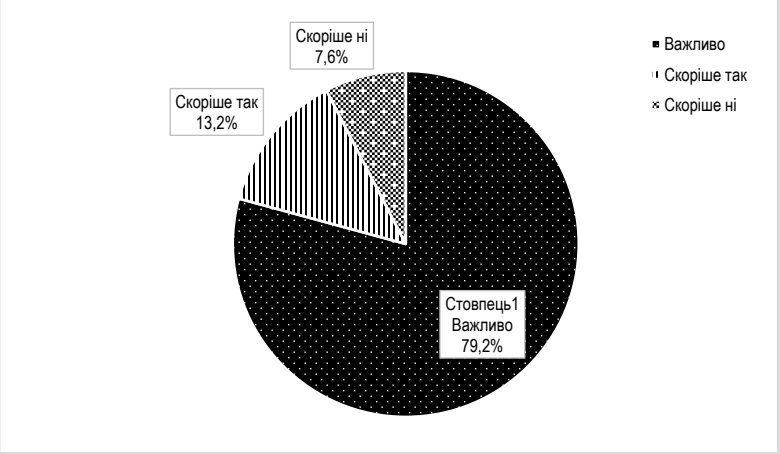

Рис. 1. Важливість проведення уроків фізичної культури в ЗЗСО

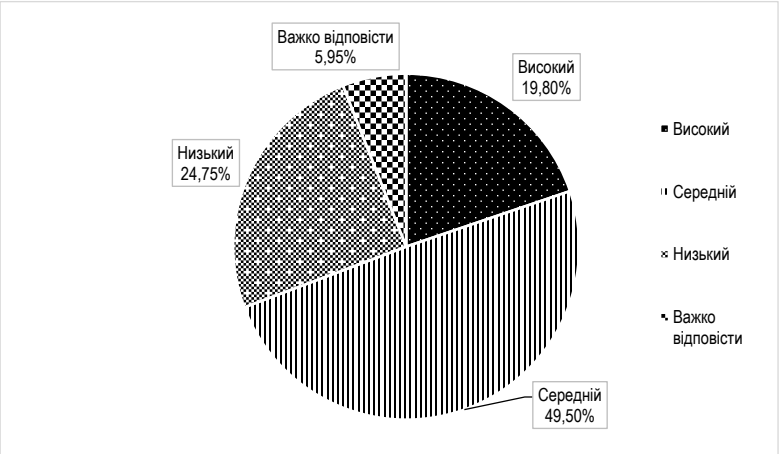

Рис. 2. Оцінка рівня організації проведення уроків фізичної культури в ЗЗСО

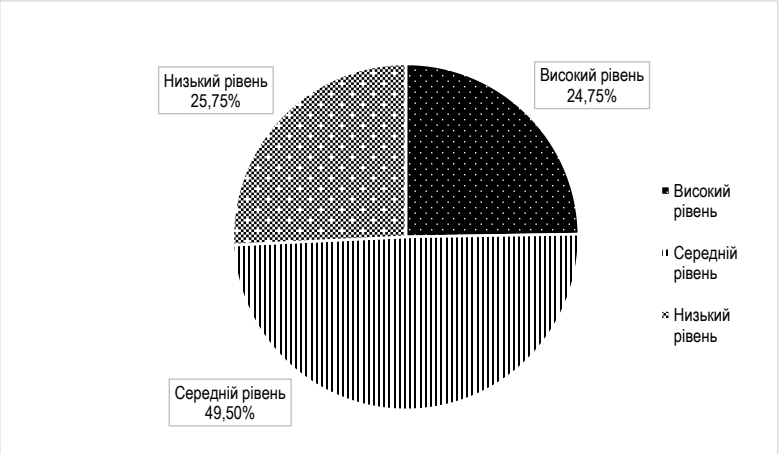

Рис. 3. Оцінка рівня мотивації до занять фізичною активністю учнів ЗЗСО

реалізації предмета «Фізична культура» та потребують подальшого ґрунтовного аналізу й корекції.

Одним із чинників, що впливають на ставлення до фізичної культури, є зміст уроків. У відповідях на запитання про улюблені форми фізичної активності, де респонденти мали змогу вибрати одразу декілька варіантів, більшість опитаних назвали командні ігри (футбол, баскетбол, волейбол, гандбол, доджбол тощо) — 69,3%, що відображає соціальний характер інтересів учнів. Індивідуальні вправи (легка атлетика, велоспорт, плавання тощо) та активне дозвілля (рухливі ігри, активні парки, кросфіт, фітнес-йога, скандинавська ходьба, туризм тощо) відзначили по 39,6% респондентів. Водночас менш популярними виявилися такі напрями, як елементи спортивних єдиноборств (дзюдо, самбо, ушу тощо) — 24,75% респондентів, танцювальні елементи (аеробіка тощо) — 24,75%, гімнастичні вправи (гімнастика, акробатика, воркаут тощо) — 14,85% респондентів, що може свідчити про обмежену залученість цих форм або варіативних модулів у робочих планах.

Також було з'ясовано, що 79,2% опитаних уважають за необхідне оновлення програм із фізичної культури, причому понад половина з них наполягає на кардинальних змінах. Це свідчить про загальне розуміння суспільством потреби в модернізації навчального предмета.

Оцінюючи матеріально-технічну базу, 29,7% респондентів указали, що наявні обладнання та умови є відповідними, 46,2% — що вони частково відповідають потребам, а 24,75% — що вони незадовільні. Така оцінка підтверджує проблемність цього аспекту та необхідність інвестицій в інфраструктуру та матеріально-технічне забезпечення процесу фізичного виховання в ЗЗСО.

Рівень мотивації учнів до занять фізичною активністю також викликає занепокоєння: лише 24,75% респондентів указали, що мотивація є високою, 49,5% — середньою, а 25,75% — низькою (рис. 3). Це свідчить про втрату інтересу до фізичної культури серед частини школярів, що може бути пов'язане як зі змістом, так і з формою проведення уроків.

На особливу увагу заслуговують відповіді на відкрите запитання щодо очікуваних змін в організації процесу фізичного виховання в ЗЗСО. Респонденти зазначили, що уроки фізичної культури мають бути більш цікавими, динамічними, з використанням сучасних засобів. Під такими засобами маються на увазі, зокрема, інтерактивні вправи, які включають використання мультимедійного контенту (онлайн-тренування, інтерактивні платформи для виконання рухових завдань як домашніх завдань) у поєднанні з практичною діяльністю на уроці. Окрім того, йдеться і про мобільні додатки для відстежування динаміки фізичної активності, які дають змогу учням і вчителям контролювати особисті досягнення, рівень фізичної підготовленості, кроки, витрату калорій або час, проведений у русі, що сприяє формуванню мотивації через елемент змагання, самоспостереження та персоналізації процесу.

Звучали побажання щодо гнучкого підходу до навантаження, індивідуалізації програм залежно від фізичних можливостей учнів, залучення дітей до позаурочної активності, оновлення інвентарю та спортивного одягу, а також розширення форм співпраці школи з громадськістю та батьками.

Таким чином, можна виокремити основні виклики, що впливають на якість організації процесу фізичного виховання в сучасній школі:

- обмеженість матеріально-технічної бази;
- недосконалий зміст програм і форм організації занять;
- недостатнє використання індивідуального підходу;
- зниження мотивації учнів;
- обмежена участь батьків і громадських організацій у фізкультурно-оздоровчій діяльності.

Ураховуючи отримані результати, постає потреба у розробленні моделі вдосконалення організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання. Така модель має ґрунтуватися на принципах гнучкості, доступності та індивідуалізації. Передбачається оновлення змісту навчальних програм відповідно до сучасних інтересів молоді, запровадження змішаних форм занять (у тому числі з використанням цифрових технологій: онлайн-тренувань, інтерактивних вправ як домашніх завдань, мобільних додатків тощо), розширення позаурочних форм фізичної активності та активного дозвілля, підвищення кваліфікації педагогів, спрямованих на використання нових методик.

Окрім того, важливо інтегрувати систему фізичного виховання в ширший контекст здоров'язбережувальної освіти, яка охоплює питання гігієни, харчування, психологічного благополуччя. Також необхідно забезпечити ресурсну підтримку: оновлення обладнання, спортивного інвентарю та інфраструктури.

Результати дослідження дають змогу констатувати, що зміни в процесі фізичного виховання в ЗЗСО мають відбуватися як системна трансформація освітньої політики на місцевому та загальнодержавному рівнях. Такі зміни повинні бути спрямовані на створення комфортного, мотивувального, сучасного освітнього простору, де фізична культура виступає засобом не лише фізичного, а й особистісного зростання учнів.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило актуальність і необхідність удосконалення організаційно-методичних підходів до процесу фізичного виховання в ЗЗСО, що зумовлено як загальноосвітніми реформами, так і змінами у соціальних запитах до шкільної освіти. Результати соціологічного опитування засвідчили наявність певного розриву між усвідомленням важливості урочних та позаурочних форм фізичної культури та фактичним рівнем її організації. Виявлено ключові проблеми, серед яких — недостатня індивідуалізація підходів до учнів, обмеженість змісту програм, застарілі методики, низький рівень мотивації школярів та матеріально-технічні труднощі.

Ураховуючи зазначене, удосконалення процесу фізичного виховання повинно бути спрямоване на комплексне оновлення як змістових, так і організаційних компонентів освітнього процесу. Важливими умовами ефективних змін є орієнтація на потреби учнів, інтеграція інноваційних методів, створення сприятливого освітнього середовища та активна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу. Реалізація таких підходів дасть змогу перетворити фізичне виховання на потужний засіб формування здорової, активної та всебічно розвиненої особистості в умовах Нової української школи.

Перспектива подальших досліджень передбачає поглиблений аналіз ефективності впровадження оновлених організаційно-методичних моделей фізичного виховання у практику ЗЗСО, а також вивчення динаміки змін у рівні фізичної активності та мотивації учнів. Доцільними є розроблення інструментарію для оцінювання якості організації процесу фізичного виховання з урахуванням індивідуальних особливостей школярів, а також вивчення досвіду інших країн у контексті адаптації сучасних педагогічних практик до українських реалій.

Література

1. Арефьєв В, Михайлова Н, Саламаха О. Стан і перспективи диференціації занять з фізичної культури учнівської молод [State and prospects of the differentiation of physical education classes for school students]. *Науковий* часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.2023;3К(162):30–34.
2. Круцевич Т. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту [Theory and methods of physical education: a textbook for students of higher education institutions of physical education and sports]. Т. 2. К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України: вид-во «Олімп. л-ра»; 2017. 448 с.
3. Круцевич Т, Трачук С, Мамедова І. Реалізація варіативного складника на уроках фізичної культури в умовах освітнього середовища міських і сільських шкіл [Implementation of the variable component in physical education lessons in the educational environment of urban and rural schools]. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022 (1): 31–36.
4. Лянной М, Рибалко П, Ганчева В, Красілов А. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти [Methodology for managing physical education and health activities in modern secondary education institutions]. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019;4(88):280–289.
5. Москаленко Н, Круцевич Т, Пангелова Н. Теоретичні аспекти проблем контролю та оцінки навчальних досягнень школярів із фізичної культури [Theoretical aspects of the problems of monitoring and evaluating the academic achievements of schoolchildren in physical education]. Спортивний вісник Придніпров'я. 2021;(2):101–110.
6. Москаленко Н, Решетилова В, Михайленко Ю. Сучасні підходи до підвищення рухової активності дітей шкільного віку [Modern approaches to increasing physical activity in school-age children]. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018;(1):203–208.
7. Москаленко Н, Сидорчук Т, Решетилова В, Яковенко А. Інновації у фізичному вихованні в закладах загальної середньої освіти: навчальний посібник [Innovations in physical education in secondary education institutions: a textbook]. Дніпро, 2022. 70 с.
8. Семененко В, Теліус В. Підходи до організації процесу фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану [Approaches to organizing the process of physical education in secondary education institutions under martial law]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2024;(2):148–153.
9. Семененко В, Теліус В. Фізична активність та здоров'я дітей шкільного віку в освітній моделі фізичного виховання в умовах нової української школи [Physical activity and health of school-age children in the educational model of physical education in the conditions of the new Ukrainian school]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2023;(2):112–117.
10. Семененко В, Теліус В. Фізичне виховання в концепції Нової української школи: проблематика і перспективи [Physical education in the concept of the New Ukrainian school: problems and prospects]. Sport Science Spectrum. 2024;(1):104–108.
11. Семененко В, Трачук С, Теліус В, Малишева О. Європейський досвід організації фізичної активності дітей та підлітків: проблематика і перспективи [European experience in organizing physical activity for children and adolescents: issues and prospects]. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023;(3):56–62.
12. Трачук С, Голуб В, Довгаль В. Поведінкові орієнтації дітей 12–15 років у реалізації рухової активності та збереженні здоров'я [Behavioral orientations of children aged 12–15 in the implementation of physical activity and maintaining health]. SPORT SCIENCE SPECTRUM. 2024;(1):118–121.
13. Semenenko V, Mykhalchuk A, Diedukh M. Structural model of the physical condition of primary school pupils of different medical groups. Rehabilitation & Recreation. Vol. 18. № 3. P. 202–213.

ORCID 0000-0002-5931-7729, smart.semenenko@gmail.com
ORCID 0009-0006-9849-7706, valeriia.telius@gmail.com

Надійшла 11.05.2025
Прийнята 01.06.2025
Опублікована 10.09.2025